

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 2	Стр. 959-961	Ниш	април - јун	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	-------------	-------

Приказ дела
Примљено: 13. 03. 2012.

Станоје Ивановић

КРИТИКА ПОДАНИЧКОГ ДУХА*

Најновија студија истакнутог ствараоца и универзитетског професора Мила Ломпара под називом *Дух самопорицања*, и поднасловом *Прилог критици српске културне политике*, заслужује пажњу друштвене и, посебно, културне јавности, јер на синтетичан и продубљен начин расветљава појаве које неповољно утичу на развој националне културе. Неке од њих су постојале и раније, са специфичним облицима деловања, а неке су савремене и актуелније, али све оне имају одређена заједничка обележја.

У њиховој основи се налази наметање антinationалног културног обрасца, феномен који аутор одређује као „дух самопорицања“ који, с једне стране, оспорава вредности националне културе, а са друге стране, оспорава могућност сумње у сопствена начела. Он има дубоко идеолошки карактер који се оправдава различитим средствима и где најмање места има за слободно мишљење и критичку јавност. Он се заснива на ширим идеолошким системима чије принципе транспонује у област културе.

Аутор издваја више „кристализованих форми идеологије“ у оквиру којих се развија и одржава овај дух у различитим историјским околностима. Комунизам, југословенство, глобализам и европејство су карактеристични облици еманације идеолошког концепта културе и деструкције националних вредности. Они се, иако у различитим друштвеним околностима, заснивају на доминацији ауторитарне политичке воље и маргинализацији и деструкцији српске националне свести. Томе погодује недостатак слободе и стварне демократске праксе у друштву.

Аутор опширно анализира идеолошке одлике титоизма који је дуго био доминантан облик деструкције српске националне свести и који се, упркос пропасти комунизма и југословенства као идеолошких система на којима је почивао, обнавља кроз неке појаве неотитоизма. Заступајући наднационалну идеологију и користећи све механизме репресије и контроле друштвене свести, титоизам се непрекидно наметао и одржавао, оспоравајући националне вредности и тековине српске културе. За то су била потребна два услова – историјска универзализација српске кривице и „поунутрашњивање српске кривице као готове чињенице“, односно самооптуживање и самокажњавање и прихватање наметнуте стигме. Тај идеолошки концепт порица-

---

Stanoje.Ivanovic@uf.bg.ac.rs

* Мило Ломпар. 2011. *Дух самопорицања*. Нови Сад: Орфеус, стр. 480.

ња и негације требао је да учврсти и учини позитивнијом идеолошку матрицу политичке владавине, друштвене контроле и омогући остваривање различитих антисрпских интереса.

Као носиоце титоизма аутор означава „секуларно свештенство“, појам који је користио И. Берлин за комесаре државне идеологије, тумаче и чуваре режимске свести, самопроглашену авангарду чије деловање није само израз идеолошке посвећености, већ и начин очувања привилегија. Наводећи бројне примере стигматизације неистомишљеника, аутор указује на механизме њиховог деловања. То су симбиоза са идеолошким изворима, промовисање и тумачење наметнутих или пожељних идеја, оспоравање и негирање непожељних идеја и вредности, дискриминација опонената и поданички однос према владајућим центрима моћи. Када је у питању однос према народу, „неуке и глупе масе морају бити контролисане“ (Н. Чомски), контрола је начин цивилизовања, а цивилизовање начин интеграције у пожељни систем (стр. 59).

Занимљив је идеолошки преокрет у коме су „комунистички комесари“ постали не само протагонисти неотитоизма у посткомунистичким условима, него и „секуларни свештеници“ паневропејства и светског капитализма. Ако се неотитоизам може схватити као рецидив који се обнавља у сличним социјалним срединама, али овог пута као фарса, много је занимљивија трансформација ка либералној идеологији глобализма и атлантизма која има супротну идеолошку матрицу. Можда би ове појаве требало даље истраживати, поготово што је њиховим протагонистима много теже него раније. Наиме, у условима постојања стабилног система и идеолошке основе у коју није требало сумњати, идеолошко деловање је било лагодније; међутим, у условима све неизвесније перспективе либерализма који, уместо да значи крај историје, све више бива скрајнут са историјске позорнице, то слабљење идеолошке подршке доводи „секуларно свештенство“ у све неповољнији и неизвеснији положај.

Али од самих протагониста самопорицања, о чијој се улози писало и раније и којима су приписивани различити називи, као и од њиховог дела које је по природи осуђено на пролазно трајање јер га време маргинализује, важније је разматрање идеја око којих се одвија њихова активност. Аутор анализира неке од њих указујући на њихову идеолошку заснованост, као што су покушај филозофског оспоравања националне идеје који прераста у идеолошки конструкт, идеолошко схватање кривице које кривицу уздиже у колективни простор, негирање митолошке основе културе, стварање актуелних идеолошких митова према политичким интересима, гушење националних културних вредности и стваралачких активности појединаца, манипулација јавним мњењем итд. Критичко разматрање ових аспеката доприноси расветљавању њихове суштине, као и њиховог утицаја на друштвену и културну праксу.

Аутор посебно разматра српско-хрватске релације у култури и експанзију хрватских елемената још од хабзбуршких времена, а посебно у условима титоизма, неотитоизма и актуелног европејства. У недостатку српске културне политике, а уз константно „поунутрашњивање хрватског становишта“ од стране носилаца „духа самопорицања“, ова експанзија се не врши због њихових инхерентних својстава, „него зато што као хрватска обезбеђује најмање уочљив и готово саморазумљив продор западних кул-

турних и политичких интереса“ (стр. 167-168). Како запажа аутор, средства ове политике су различита, често и потпуно супротна од западних вредности, али сва теже истом циљу – спречавању утицаја „источне културе“ (Ситон-Вотсон), сужавању српског етничког простора и редукцији „српског културног становишта“. Бројни су примери ових појава који показују међусобну повезаност и историјски континуитет и који имају погубне последице за српску националну културу.

Аутор се залаже за изградњу „интегралистичке културне политике“ као једини начин да се „очува свест о целини српског народа, да се унапреди свест о српској култури као историјској контактної култури три вере, да се заснује – као државна чињеница – брига о српском језику, посебно у подручјима у којима су Срби изложени систематским процесима однарођивања“ (стр. 332). То је политика која мири национално и модерно, која је критичка и саморефлексивна, вишеслојна и интегративна и која ће бити ефикасна у одбрани од свих облика поништавања.

Ова студија пружа широк увид у вишедеценијско преобликовање културне матрице, разоткрива путеве и домете ових појава и потврђује да, као реакција, настају стваралачки подухвати и стваралачка дела која јачају националну културу, учвршћују духовну вертикалу и обнављају веру у аутентичне културне вредности.